

HFD 2017 ref. 42

Mot bakgrund av lagstiftningens syfte måste även ett yngre barns uppgifter kunna tillmätas sådan tyngd att de ensamma kan ligga till grund för ett beslut om vård med stöd av LVU.

1 § andra och femte styckena samt 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Högsta förvaltningsdomstolen meddelade den 20 juni 2017 följande dom (mål nr 262-17).

Bakgrund

Om det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas på grund av fysisk eller psykisk misshandel eller något annat förhållande i hemmet och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med vårdnadshavarnas samtycke, ska barnet beredas vård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Förvaltningsrätten beslutar om sådan vård efter ansökan av socialnämnden.

Individ- och familjeomsorgsnämnden i Sandvikens kommun inledde i september 2016 en utredning i anledning av en anmälan från förskolan om att Z, som då var fem år gammal, berättat att föräldrarna vid flera tillfällen utsatt henne och hennes syskon för fysiskt våld. I samtal hos socialtjänsten berättade Z att hennes pappa ofta – ”nästan varje dag” – brukar slå henne med en pinne, ett skohorn, en toffel eller med öppen hand och att det gör ont. Mamman slår inte men när syskonen bråkar brukar hon kalla på pappan som då kommer för att slå dem. Z berättade vidare att hon brukar gömma sig bakom soffan för att undvika att bli slagen. I senare samtal hos socialtjänsten uppgav Z att föräldrarna skriker och slåss och att mamman har slagit henne på armen och benet med en toffel och ett skohorn. I efterföljande polisförhör berättade Z att båda föräldrarna har slagit henne och syskonen med en pinne – ett vitt skohorn – på benen. Hon uppgav vidare att hennes mamma brukar slå henne med en rosa toffel på armen och benen. Det är endast mamman som slår. Hon visste inte varför hon sagt att pappan slår henne.

Z:s föräldrar, M.K. och N.K., tillbakavisade uppgifterna om våld. Även Z:s båda syskon förnekade att det förekommit våld i hemmet.

Nämnden ansökte om att Z skulle beredas vård med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Förvaltnings-

rätten biföll ansökan och förordnade att beslutet om vård skulle gälla omedelbart.

Föräldrarna överklagade beslutet. Kammarrätten fann att de uppgifter Z lämnat i huvudsak framstod som sannolika. Vid bedömningen av uppgifternas tillförlitlighet konstaterade kammarrätten att Z hållit fast vid sina uppgifter om våld i hemmet och att det saknades förklaring till varför hon skulle ha hittat på uppgifterna. Hennes uppgifter om vem som slår hade dock ändrats under utredningens gång. Uppgifterna om misshandel var också vaga och odetaljerade. Enligt kammarrätten kunde utredningen inte med tillräcklig säkerhet ge stöd för att de påstådda missförhållandena i hemmet hade den omfattning eller var av den arten att det förelåg påtaglig risk för att Z:s fysiska och psykiska hälsa och utveckling skulle skadas. Kammarrätten biföll därför överklagandet och avslog nämndens ansökan. Domen skulle gälla först när den vunnit laga kraft.

Yrkanden m.m.

Individ- och familjeomsorgsnämnden överklagar kammarrättens dom och yrkar att den ska upphävas och förvaltningsrättens dom fastställas. Nämnden anför bl.a. följande.

Z har under hela utrednings- och placeringstiden vidhållit de uppgifter om våld som hon lämnat inledningsvis och har i huvudsak påstått att det är båda föräldrarna som utövar våld. Däremot verkar hon vid något tillfälle ha fokuserat mer på att berätta om den ena förälderns våld och vid något annat tillfälle om den andres. Vidare har hon hela tiden berättat att föräldrarna slår henne och hennes syskon när de inte gör som föräldrarna vill, när de bråkar med varandra och när syskonen inte gör sina läxor. Hon har här till hela tiden berättat att slagen utdelas med öppen hand, en toffel och ett skohorn. Hon har slutligen även framhållit att våldet utövas regelbundet. Med beaktande av att Z endast är sex år gammal måste detaljnivå och beständighet över tid, särskilt i ljuset av att våldet tycks ha utövats mycket regelbundet, vara tillräcklig för att bedöma uppgifterna som mycket tillförlitliga. Z har även i familjehemmet och till socialtjänstens handläggare uttryckt att hon inte vill flytta hem förrän föräldrarna har slutat att slå.

Z har utvecklat strategier för att undkomma våld genom att gömma sig bakom soffan och genom att försöka lära sig vägen från förskolan till familjehemmet för att kunna ta sig dit och söka skydd om hon blir utsatt på nytt. Detta ger stöd för hennes uppgifter om våld.

Z överklagar kammarrättens dom och yrkar att den ska upphävas och förvaltningsrättens dom fastställas. Hennes ställföreträdare och offentliga biträde anför bl.a. följande.

Z har genom hela processen hållit fast vid sina uppgifter om våld. I nära anslutning till placeringen led hon av hemlängtan och var ledsen och nedstämd. Trots detta stod hon fast vid sina uppgifter. Hon uttryckte då ”de får slå mig hur mycket de vill, det gör ingenting, jag vill ändå flytta hem nu”. Z är medveten om att det är hennes uppgifter om misshandel som gjort att hon inte får flytta hem men vidhåller ändå uppgifterna. Under processens gång har Z:s inställning till att flytta hem ändrats och hon är nu mycket tydlig med att hon inte vill flytta hem förrän föräldrarna slutar att slå henne.

Z har för socialförvaltningens utredare, för sitt offentliga bi-träde, för polisen och för förskolan berättat att hon regelbundet blivit slagen av sina föräldrar i hemmet. Att en sexåring har svårigheter att ange tid och rum och kanske rentav lämnar skilda uppgifter vid olika tillfällen innebär inte att uppgifterna inte kan vara tillförlitliga. Z har uppnått en sådan mognad att hon förstår konsekvensen av att vidhålla sina uppgifter om våld. Föräldrarnas enda förklaring till Z:s uppgifter är att det skulle röra sig om en komplot från förskolepersonal. Detta ter sig närmast som en verklighetsfrånvänd och svårbegriplig efterhandskonstruktion. Under alla förhållanden står det helt klart att Z upplever sig bli utsatt för misshandel av sina föräldrar och att hon inte känner sig trygg i hemmet.

M.K. och N.K. anser att överklagandena ska avslås och anför bl.a. följande.

Z har under utredningen lämnat olika uppgifter om vad hon skulle ha utsatts för. De uppgifter som framkommit är vaga och odetaljerade. Det finns inga konkreta detaljer om händelseförloppet vid påstådda misshandelstillfällen. Z har inte ens kunnat berätta om det senaste tillfället hon skulle ha utsatts för våld. Mot bakgrund av de varierande uppgifterna från Z krävs att de får stöd av övrig utredning.

Läkarundersökningen ger inte stöd för fysisk misshandel. Z säger vid undersökningen att hon inte minns på vilket sätt hon har blivit misshandlad. Det har aldrig framkommit några uppgifter från förskolan eller från annat håll att det finns misstanke om att Z eller hennes syskon skulle ha varit utsatta för misshandel eller annan kränkande behandling. Enbart barnets uppgifter om att det upplever sig bli utsatt för misshandel är inte tillräckligt för beslut om tvångsvård. Det saknas över huvud taget stöd i utredningen för Z:s uppgifter om misshandel. Z:s syskon förnekar att de blivit utsatta för våld.

De har varit villiga att ta emot insatser från socialtjänsten men de har motsatt sig att erkänna en misshandel av sin dotter som de inte gjort sig skyldiga till. De har genomgått familjebehandling vilket torde ha minskat behovet av tvångsvård.

Skälen för avgörandet

Frågan i målet

Frågan i målet gäller om de uppgifter om missförhållanden i hemmet som lämnats av ett sexårigt barn är tillräckligt tillförlitliga för att läggas till grund för bedömningen av om förutsättningarna för vård enligt 2 § LVU är uppfyllda.

Rättslig reglering m.m.

Av 1 § andra stycket LVU framgår att den som är under 18 år ska beredas vård enligt lagen om någon av de situationer som anges i 2 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne. Vård ska enligt 2 § beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. I 1 § femte stycket anges att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut enligt lagen.

Av förarbetena till lagstiftningen framgår att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. De ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. I de fall barns grundläggande rättigheter allvarligt kränks är samhället skyldigt – under de förutsättningar som anges i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga – att ingripa och skydda barnet. Det förhållandet att de vuxna i familjen inte alltid är medvetna om de skadliga följderna av sitt handlande får inte innebära att barnets rätt till skydd och vård åsidosätts (prop. 1989/90:28 s. 57 f.).

Lagen omfattar alla de situationer när ett barn utsätts för misshandel i hemmet. Med misshandel avses både fysisk och psykisk misshandel. Det är komplicerat att entydigt definiera vad barnmisshandel är. Risken för den unges hälsa eller utveckling är det avgörande kriteriet. Det måste alltså ske en individuell bedömning av denna risk i varje enskilt fall. Redan en ringa grad av fysisk misshandel kan anses utgöra en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling om den inte är att betrakta som en enstaka överilad handling. Misshandel av allvarligare slag bör regelmässigt leda till att den unge omhändertas för vård, åtminstone för en tid. Med psykisk misshandel avses exempelvis att den unge utsätts för psykiskt lidande genom systematiska kränkningar, nedvärdering eller terrorisering. Hit hör också barn som upplevs negativt av föräldrarna och som ständigt blir känslomässigt avvisade och t.ex. barn som växer upp i ett hem där det

förekommer våld mellan makarna/samborna eller som växer upp under hot från sin familj. Det är inte fråga om enskilda händelser utan om en relation och ett förhållningssätt som bl.a. hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos barnet (prop. 1989/90:28 s. 65 och s. 107 och prop. 2002/03:53 s. 82).

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga är en skyddslagstiftning för utsatta barn. Vad som är bäst för barnet ska vara avgörande för beslut enligt lagen. Vid en konflikt mellan barnets bästa och andra intressen ska hänsynen till barnets bästa ges företräde. Ett tvångsomhändertagande är en mycket ingripande åtgärd både för barnet och för barnets familj. Det måste därför ställas höga krav på den utredning som ska ligga till grund för omhändertagandet.

Utredningen i sådana ärenden innefattar inte bara tidigare förhållanden, utan också en bedömning av vilken eller vilka risker barnet utsätts för i hemmet om ett omhändertagande inte görs. Den del av en utredning som avser en bedömning av riskerna för barnet måste av naturliga skäl bygga på antaganden. Dessa ska självfallet vara så väl underbyggda som möjligt, men en viss osäkerhet måste accepteras.

Om ett barns uppgifter om misshandel eller andra allvarliga missförhållanden får stöd av utredningen i övrigt i målet kan uppgifterna normalt läggas till grund för slutsatsen att sådana missförhållanden förekommit som krävs för att ett tvångsomhändertagande ska få ske. Ofta saknas dock annan utredning till stöd för barnets uppgifter om missförhållandena samtidigt som uppgifterna förnekas av föräldrarna. Vid den bedömning av uppgifternas tillförlitlighet som då måste göras ska barnets berättelse väga tungt, liksom barnets subjektiva upplevelse av hemförhållandena. Mot bakgrund av lagstiftningens syfte måste även ett yngre barns uppgifter kunna tillmätas sådan tyngd att de ensamma kan ligga till grund för ett beslut om omhändertagande.

Vid värderingen av ett barns uppgifter bör beaktas bl.a. i vilket eller vilka sammanhang samt på vilket sätt uppgifterna har lämnats, om berättelsen är sammanhängande och konsekvent, om berättelsen är tydlig och detaljrik, om uppgifterna vidhållits samt barnets ålder och mognad och dess förståelse för innebörden och konsekvenserna av att uppgifterna lämnas.

Nämnden har gjort gällande att det på grund av misshandel finns en påtaglig risk att Z:s hälsa och utveckling skadas. Enligt nämnden har Z utsatts för upprepat våld av sina föräldrar. Då föräldrarna varken medger eller möter Z i hennes upplevelser finns det enligt nämnden inte förutsättningar att bedriva behandlingsarbete på frivillig väg.

Utredningen i målet grundas i allt väsentligt på de uppgifter som Z själv har lämnat i olika sammanhang. Föräldrarna förnekar att det har förekommit något våld i hemmet. Frågan är då om de uppgifter som Z har lämnat är tillräckligt tillförlitliga för att läggas till grund för bedömningen av frågan om vård.

Z har till förskolepersonal och i samtal med socialtjänst och polis berättat att föräldrarna slår henne och hennes syskon i tillrättavisannde syfte. Hon har i familjehemmet samt till sin ställföreträdare bekräftat uppgifterna och har vidhållit sin berättelse under lång tid trots att hon gett uttryck för hemlängtan och trots att hon förefaller förstå att det är dessa uppgifter som är anledningen till att hon placerats utanför hemmet. Hon har även vid upprepade tillfällen till olika personer uttryckt att hon inte vill flytta hem förrän föräldrarna slutat att slå henne och har utvecklat strategier för att undkomma våld för det fall vården upphör.

Även om Z har lämnat till viss del motstridiga uppgifter angående vem av föräldrarna det är som slår rubbar det inte tilltron till berättelsen i dess helhet. Föräldrarnas förklaring om att förskolepersonalen kan ha påverkat Z att ljuga om missförhållandena i hemmet framstår som osannolik. Inte heller medför den omständigheten att Z:s syskon förnekar förekomsten av våld eller vad som i övrigt kommit fram att det finns anledning att ifrågasätta Z:s berättelse.

Det är således med tillräcklig grad av säkerhet utrett att de missförhållanden som Z berättat om också har förekommit.

Det våld Z har utsatts för i hemmet är att betrakta som misshandel i den mening som avses i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Händelserna har inträffat vid upprepade tillfällen och har varit av sådan art och omfattning att de inneburit en påtaglig risk att skada hennes hälsa och utveckling.

Föräldrarna förnekar de uppgifter Z har lämnat och förefaller sakna insikt i hur hon har påverkats av missförhållandena i hemmet. Z behöver därför beredas vård utanför hemmet. Något samtycke till sådan vård finns inte. Det finns därmed förutsättningar för att bereda Z vård med stöd av 1 och 2 §§ LVU. Överklagandena ska därför bifallas.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen upphäver kammarrättens dom och fastställer förvaltningsrättens domslut i fråga om beredande av vård av Z.

I avgörandet deltog justitieråden *Melin, Almgren, Nord, Bull* och *Andersson*. Föredragande var justitiesekreteraren Anna Rydebjörk.

Förvaltningsrätten i Falun (2016-10-19, ordförande Ångquist):

Förvaltningsrätten konstaterar att uppgifterna om fysisk misshandel i allt väsentligt grundar sig på uppgifter som Z har lämnat. Utredningen innehåller inte någon direkt dokumentation eller annat konkret stöd för uppgifterna. Förvaltningsrätten måste därför göra en bedömning av Z:s trovärdighet, med beaktande av den försiktighet som måste iakttas med hänsyn till hennes låga ålder.

Mot bakgrund av att barnets berättelse ska väga tungt vid bedömningen och att Z har lämnat detaljerade uppgifter får det anses stå klart att om uppgifterna stått oemotsagda, hade grund för vård enligt LVU förelagat. Av avgörandet HFD 2011 ref. 6 följer att om föräldrarna gör invändningar som rubbar tilltron till uppgifterna eller annan anledning medför att dessa inte ska föranleda något ingripande är en fråga som förvaltningsrätten måste ta ställning till.

Z har för flera olika personer berättat om att hon och syskonen har utsatts för fysisk misshandel i form av slag på kroppen. Föräldrarna säger att det inte förekommer någon misshandel av barnen. Förvaltningsrätten konstaterar att här står ord mot ord. Förvaltningsrätten lägger stor vikt vid att Z har varit konsekvent och hållit fast vid sina uppgifter, trots att hon gett uttryck för hemlängtan. Förvaltningsrätten bedömer att föräldrarnas invändningar däremot inte är tillräckligt underbyggda och därför inte rubbar tilltron till uppgifterna från Z, hennes ställföreträdare, förskolan och socialtjänstens handläggare. Förvaltningsrätten finner att det därför är sannolikt att Z har utsatts för fysisk misshandel av sina vårdnadshavare. Förvaltningsrättens uppfattning är att det inte är fråga om någon enstaka överilad handling. Det finns enligt förvaltningsrättens bedömning en påtaglig risk för att Z:s hälsa och utveckling skadas och hon har därmed behov av vård utanför hemmet.

För att vård enligt LVU ska beslutas krävs att det kan antas att behövlig vård inte kan ges med samtycke av vårdnadshavarna. N.K. och M.K. uppger att de kan gå med på insatser i hemmet, men har samtidigt gett tydligt uttryck för att de anser att några insatser egentligen inte behövs. Förvaltningsrätten finner därmed att behövlig vård inte kan ges på frivillig väg.

Mot bakgrund av vad som framkommit i målet finner förvaltningsrätten att förutsättningarna för vård av Z enligt 1 och 2 §§ LVU är uppfyllda. Det finns skäl att bestämma att domen i denna del ska gälla omedelbart. – Förvaltningsrätten beslutar att Z ska beredas vård med stöd av 1 § andra stycket och 2 § LVU. Domen gäller omedelbart i denna del.

Kammarrätten i Sundsvall (2016-12-22, Lind och Tubluk):

Det är nämnden som har att visa att förutsättningarna för vård enligt LVU föreligger. Det är fråga om en ingripande tvångsåtgärd och det måste föreligga tungt vägande skäl för ett omhändertagande. Det ska således föreligga en klar och konkret risk för skada på den unges hälsa eller utveckling. Det måste därför ställas höga krav på den utredning som ska ligga till grund för ett omhändertagande.

Nämnden redovisar som stöd för sitt yrkande att Z berättat för flera olika personer att hon och hennes syskon vid flera tillfällen blivit slagna av deras föräldrar samt att föräldrarna skrikit på dem.

Föräldrarna har uppgett att de ibland kan höja rösten men att de aldrig har utsatt sina barn för våld. Det finns inte några uppgifter i målet om att förskolan, familjehemmet, läkare eller någon annan har sett några tecken på att Z har blivit utsatt för våld. Vidare kan konstateras att Z:s två äldre syskon förnekar att de utsatts för våld. Utredningen i målet består således i allt väsentligt av uppgifter som Z lämnat samt hur dessa uppgifter tolkats och uppfattats av olika personer.

Kammarrätten finner att de uppgifter Z lämnat och som återopats av nämnden i huvudsak framstår som sannolika. Härutöver krävs även, för att hennes uppgifter ska kunna läggas till grund för bedömningen, att dessa framstår som tillförlitliga.

Vid bedömningen av uppgifternas tillförlitlighet kan konstateras att Z genom hela processen har hållit fast vid sina uppgifter om att hon skulle utsatts för våld i hemmet. Det finns inte heller någon förklaring till varför hon skulle ha hittat på uppgifterna. Hennes uppgifter har dock ändrats under utredningens gång. Vid ett samtal med socialtjänsten har hon berättat att fadern slår henne och att modern inte slår henne. I ett polisförhör har hon däremot uppgett att det endast är modern som slår henne och att hon inte vet varför hon sa att fadern slår henne. Därefter har hon vid flera tillfällen uppgett att båda slår henne.

Kammarrätten anser även att uppgifterna i utredningen om den misshandel som ska ha skett är vaga och odetaljerade. Det framgår att den ska ha skett med tofflor, skohorn och öppen hand. Några ytterligare detaljer avseende händelseförloppen vid misshandelstillfällena eller några omständigheter runt omkring händelserna framgår dock inte. Det är vidare oklart under hur lång tid hon ska ha misshandlats, hur ofta misshandeln skett eller hur allvarlig den varit. Z har visserligen vid ett samtal med socialtjänsten uppgett att hon blev slagen varje dag men hon kunde inte precisera när hon senast blev slagen. Kammarrätten kan även konstatera att nämnden upphävt de omedelbara omhändertagandena av Z:s två syskon efter att de uppgett att de inte utsatts för misshandel.

Kammarrätten anser mot bakgrund av det anförda att den utredning som ligger till grund för ansökan inte med tillräcklig säkerhet ger stöd för att de påstådda missförhållandena i hemmet har den omfattningen eller är av den arten att det föreligger en påtaglig risk för att Z:s fysiska och psykiska hälsa och utveckling skadas. Det föreligger därför inte förutsättningar att besluta om vård enligt LVU och nämndens ansökan ska avslås. Kammarrättens dom gäller först när den vunnit laga kraft. – Kammarrätten ändrar förvaltningsrättens dom och avslår Individ- och familjeomsorgsnämnden i Sandvikens kommuns ansökan om vård enligt LVU för Z.

Kammarrättslagmannen *Törnered* och en nämndeman var skiljaktiga och anförde:

I kammarrätten har Z hållit fast vid sina uppgifter om att hon utsatts för våld i hemmet. Det har inte framkommit någon rimlig förklaring till varför hon skulle ha hittat på dessa uppgifter. Vad som förekommit i

målet i kammarrätten ger enligt vår mening sammantaget inte anledning till annan bedömning i fråga om förutsättningarna för att bereda Z vård enligt 1 och 2 §§ LVU än den förvaltningsrätten gjort. Vi anser därför att M.K:s och N.K:s överklagande ska avslås.